

Torah from Around the World

De Eeuwige zei tegen Mosjé: 'Vrees niet' (Bemidbar/Numeri 21:34). Desondanks staat er in Misjlé/Spreuken 28:14: „Gelukkig is de man die altijd vreest”. Het is een kwaliteit van de rechtvaardigen dat zij, hoewel de Eeuwige hen geruststelt, ze toch nooit hun vrees voor Hem achter zich laten.

Tanchoema B, Choekat, 65b

Sjabbat 1 februari 2020 / 6 Sjewat 5780, Bo, Sjemot/Exodus 10:1 - 13:16

Tanach blz. 127 - 135

Haftara: Jirmijahoe 46:13 - 28

Tanach blz. 1015

vertaler: Paula Reisner

Commentaar: *prof. dr. Benjamin D. Sommer, hoogleraar Bijbel en Oude Semitische Talen aan het Jewish Theological Seminar, New York.*

Oorspronkelijke Engelse tekst: <http://www.jtsa.edu/where-does-midrash-begin>

Waar begint Midrasj?

In de sidra van deze week, Bo, vinden we de eerste wetstekst in de Tora. De Tora als literair genre wordt het beste getypeerd als een combinatie van wetgeving en verhalen. In de Tora lezen we niet alleen een wet hier en een verhaal daar, maar wetten die worden bekrachtigd en toegelicht door een verhaal, en verhalen waarvan het doel is ons te motiveren om de

wetten na te leven. Aangezien we in de sidra van deze week voor het eerst met wetten in aanraking komen, begint de Tora eigenlijk hier pas in alle ernst.

Maar niet alleen de Tora komt in zijn volle betekenis in sidra Bo naar voren. Iets anders, dat net zo essentieel is voor het Jodendom, doet ook zijn intrede in hoofdstuk 12, en wel in de opdrachten die met Pesach te maken hebben. Dit wordt duidelijk als we heel secuur de eerste *p'soekiem* (verzen) van het hoofdstuk lezen.

De *p'soekiem* waarmee Sjemot 12 begint zijn wat ongelijksoortig, omdat ze soms verwijzen naar Israëlieten in de derde persoon, terwijl andere verzen naar hen verwijzen in de tweede persoon. Er komt een fascinerend patroon tevoorschijn als we de tweede persoonsverzen (jij/jullie, red.) van de derde persoonsverzen (hij/zij, red.) scheiden.

(Bij de aanvang van de tekst behandel ik één tweede persoons-zin als deel van het derde persoon-gedeelte; er zijn verschillende redenen om aan te nemen dat deze zin oorspronkelijk niet in de tweede persoon gesteld was). Dit tekstgedeelte, (de eerste onderstaande zin, red.) zin, luidt als volgt:

1 De Eeuwige zei tegen Mosjé en Aharon, in het land Egypte: 2 Deze maand is voor jullie het begin van de maanden.

Het is de eerste van de maanden van het jaar voor jullie.

*3 Zeg tegen de hele gemeenschap van Israël: op de tiende van deze maand moeten **zij** voor elke familie een lam of een bokje nemen, één lam voor ieder huis(houden). 4 Indien het huis(houden) te klein is om een heel dier te nemen, dan moet **hij** het nemen samen met de buurman die het dichtste bij zijn huis (woont), rekening houdend met het aantal personen;*

Jij zal ieder tellen, naar wat ieder nodig heeft. 5 Een mannelijk lam, zonder gebrek, zul jij nemen; van de schapen of van de geiten zal jij het nemen. 6 Jij moet het in bewaring houden tot de veertiende van deze maand.

Dan moet de voltallige gemeenschap van Israël de dieren tijdens de avondschemer slachten.

7 En zij moeten van het bloed nemen en dat strijken aan de beide deurposten en de bovendorpel bij elk huis waarin het gegeten wordt. 8 En zij zullen het gebraden vlees diezelfde nacht eten; met ongedesemd brood en bittere kruiden zullen zij het eten.

9 Jij mag er niets van eten dat halfgaar is of gekookt in water, het moet gebraden zijn in vuur: met kop, schenkels en ingewanden. 10 En jij zult er (voor zorgen dat er, red.) de volgende morgen niets meer van over is. Wat er overblijft, moet je in vuur

verbranden. 11 Zo moet jij het eten: met jouw lendenen omgord, jouw sandalen aan jouw voeten en je staf in jouw hand; en je zult het eten in haast.

Het is een Pesach-offer voor de Eeuwige.

In een recent verschenen boek toont de bijbelgeleerde Shimon Gesundheit van de Hebreeuwse Universiteit van Jeruzalem aan hoe belangrijk de verschillen zijn van derde persoonsteksten en de tweede persoonsverzen in deze passage. De tekstdelen, die de derde persoon gebruiken (cursief hierboven) zijn op zichzelf prima leesbaar en het is waarschijnlijk dat deze verzen de oorspronkelijke tekst van een Israëlitische wet van Pesach uit de Oudheid vormen. De verzen, die de tweede persoon meervoud gebruiken (hierboven dikgedrukt) voorzien ons van extra informatie, die de zeer compacte aanwijzingen van de originele tekst verklaart of toelicht. Een lezer van de originele versie van deze rituele wet heeft zich wellicht afgevraagd wat de zinsnede 'het begin van de maand' betekende. Een latere geleerde uit bijbelse tijd, die de originele versie kopieerde, voegde wat materiaal in, dat de mogelijk voor meer dan één uitleg vatbare zin omschreef. De korte toevoeging vertelt ons dat „het begin/hoofd van de maanden” 'de eerste van de maanden van het jaar' betekende.

Net zo kan men zich afvragen hoe zaken praktisch geregeld worden als men een schaap met de buren deelt. De geleerde van later voegde nieuw materiaal in door toe te lichten dat de bijgedragen hoeveelheden aan de maaltijd proportioneel hoorden te zijn, al naar gelang de omvang van de twee betrokken families, in plaats van een vijftig procent-vijftig procent-verdeling, die geen rekening houdt met de relatieve omvang van de twee groepen. De originele tekst instrueert het publiek om het offer te roosteren. Maar de latere schriftgeleerde wist dat sommige andere autoriteiten eisten, dat het offer gekookt moest worden. (Die autoriteiten schreven de Pesachwet, die ons bekend is uit Devariem/Deuteronomium 16:1-8). De geleerde, die de tweede persoonsverzen uit Sjemot 12 componeerde, besloot om de oudere wet, hier in de derde persoon, te bekrachtigen. Deze latere geleerde dringt er op aan, tegen de wet in, zoals geformuleerd door de Deuteronomische autoriteiten: „Het dier mag niet halfgaar zijn of gekookt in water worden gegeten, maar uitsluitend geroosterd.”

De bijbeltekst zal, zoals ik het boven uiteenzet, voor een persoon die de midrasj-commentaren van de klassieke rabbijnen heeft bestudeerd, heel vertrouwd overkomen. (Een welbekend voorbeeld van zo'n midrasj is de discussie over Devariem 26:5 in de Pesach Haggada). Na elk ouder tekstgedeelte vinden we een kort commentaar dat de basistekst toelicht, dit uitbreidt of van details voorziet, die noodzakelijk zijn om met zelfvertrouwen en

naar behoren het ritueel uit te voeren. Zelfs het meningsverschil tussen onze tekst uit sidra Bo en de wet in Devariem 16 zal vertrouwd overkomen bij iemand die de rabbijnse literatuur heeft bestudeerd; hier zien we een van de eerste gevallen van een *machloket* – een dispuut - tussen geleerden, die het eens zijn over het belang van een wet, maar het omtrent de precieze details oneens zijn.

Van dit voorbeeld, en van honderden andere voorbeelden in de Tenach, leren we dat het interpretatieproces en de bijbeldiscussie zo oud is als de Tenach zelf. Sterker nog, het is ouder, omdat het interpretatieproces, het omschrijven en het toevoegen aan de originele Pesachwet, heeft geholpen bij het tot stand brengen van hoofdstuk twaalf van Sjemot. Bijbelteksten zoals deze zijn vaak samengesteld uit een oudere laag en toevoegingen die de oudste laag toelichten, versterken of reviseren. De rabbijnen van de Talmoed waren niet de uitvinders van Midrasj; zij erfden het idee dat het van groot belang is om de bijbelteksten te becommentariëren van de auteurs van Tenach; hun werk interpreteerden zij. Voordat de Tenach zelfs maar uitkristalliseerde tot de vorm waarin we hem nu kennen, waren bijbelteksten al heilig en gezaghebbend; en zij werden gelezen door de schrijvers van Tenach: de eerste geleerden van het joodse volk.

In het Jodendom wordt de handeling van interpretatie zelf als heilig beschouwd, want door het worstelen met deze oude teksten omarmen we ze als de onze. Iedereen die bekend is met het traditionele Jodendom, weet hoe belangrijk het is voor joodse geleerden om tijd te wijden aan het verhelderen van de bijbelse geboden, zodat ze kunnen worden toegepast in nieuwe situaties en zodat hun implicaties vollediger kunnen worden begrepen. Wat hoofdstuk twaalf van Sjemot ons toont, is dat men bij het proces van verhelderen, toepassen en aanpassen van de Tenach diepgaand trouw blijft aan de bijbelse tekst, omdat dat proces in de Tenach zelf is begonnen.